

Emil Christian Hansen.

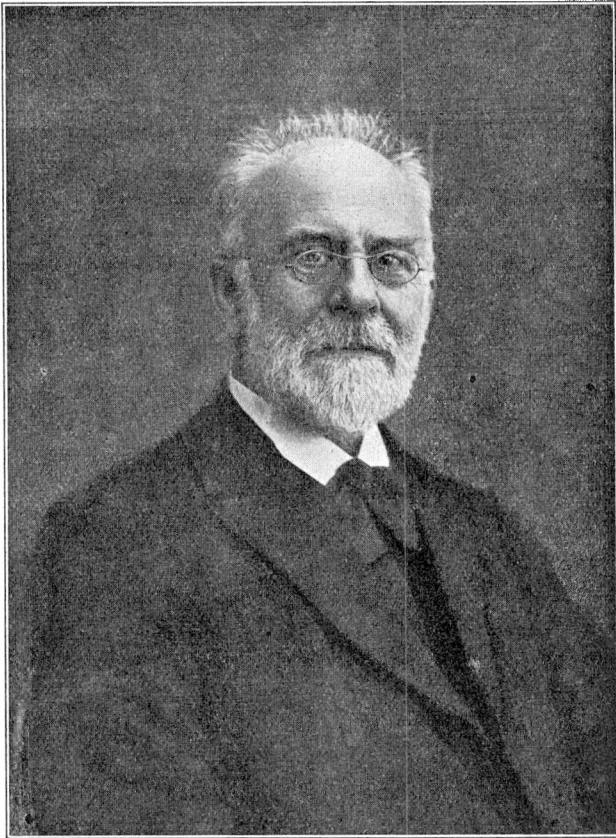
Af Højskolelærer Mag. scient. J. Rosenkjær, Askov.

Mange og gode danske Navne er knyttet til Ribe, og til dem hører ogsaa Navnet Emil Christian Hansen; det er da kun rimeligt, at Byen mindes hans Navn, knyttet til det beskedne Hus, der er hans Fødested. — Vel faldt hans Gerning paa et Arbejdsfelt, som kun de faa har Adgang til, nemlig Naturforskningens; men paa dette Omraade og indenfor den Kreds, der hører hjemme der, vandt han et velfortjent Verdensnavn og som ingen ringere end Louis Pasteurs Arvtager og Efterfølger paa et af de Felter; som den store franske Banebryder aabnede for Menneskets Forskning. Og Emil Chr. Hansen var ikke alene den store Videnskabsmand med Førernavnet; han var en Mand, der med sjælden Arbejdsflid og Energi havde arbejdet sig frem gennem trange Kaar; han var en dansk Mand, og han var en god Mand.

Men naar der skal fortælles om ham, tør man ikke glemme nogle Ord af ham selv; en af hans Medarbejdere, Alb. Kløcker, der har skildret hans Liv og Virksomhed,¹ fortæller der, at han derved har fulgt et Princip, Emil Chr. Hansen selv har lært ham: „Naar man skriver om en Person, skal det ikke være tomme, begejstrede, rosende Ord, ikke denne Hæven til Sky-

¹ Meddelelser fra Carlsberg Laboratoriet 1911.

erne, som intet siger. Man skal lade hans Gerninger tale. Man skal fremstille hans Arbejde paa en saadan Maade, at det deraf fremgaar, hvilken Betydning han

EMIL CHRISTIAN HANSEN

har haft, og hans Karakter saaledes, at man kan se, hvem han var. Saa vil de, der forstaar at dømmе, drage den rigtige Slutning.*

1.

Hansens Barndomstid og første Ungdom har efter alt at dømme snarere været en mørk end en lys Tid; Livet igennem bar han Mærker deraf; og i Kløckers Levnedsskildring, der netop med Hensyn til dette Af-snit af Hansens Liv udelukkende holder sig til hans egne Optegnelser, gives et mørkt og fattigt Billede af Barndomshjemmet; mørkere maaske end de ældre i Ribe By, der har kendt dette Hjem, omend i senere Aar, rigtigt vil kunne forstaa.

Faderen var en mærkelig Mand, der havde ført et omstrejfende, eventyrrigt Liv. Det menes, at han var et uægte Barn af fornem Slægt; han var født i København, men tidligt havde hans Eventyrlyst ført ham rundt i Udlandet, først nogle Aar som Malersvend i Tyskland, senere til den franske Fremmedlegion i Algier, hvor han var i Trediverne. Der deltog han i Krige mod de indfødte, fulgte saa Legionen til Spanien, hvor han kæmpede mod Don Carlos' Hær og i et Slag der blev saaret. Saa gik Rejsen til Frankrig, hvorfra han imidlertid paa Grund af Deltagelse i politiske Uroligheder blev udvist. 1838 gik han tilbage til Slesvig; han fortalte selv, hvordan han ved Vintertid paa bare Fødder kom vandrende hertil. Han nedsætter sig som Maler i Haderslev. Af hans Færd her faar man et Indtryk, naar man hører, at han almindelig kaldtes „den gale Københavner“. — Han bliver forlovet og gift med Datteren af en af Byens Borgere, en Skrædder og Værtshusholder Dyhre, og Joseph Christian Hansen og Hustru Ane Cathrina bosætter sig som nygifte i Ribe; her fødes, som Indskriften paa deres Hus ved Nørre-Port fortæller det, 8. Maj 1842 deres første Barn, Emil Christian.

Det er allerede nævnt, at hans Liv i Hjemmet ikke var et saadant, at det har efterladt mange lyse Minder i hans Sind; og den Spejling, det giver i den ældre Mands Optegnelser, viser for os et lidet lykkeligt Billede. Om Moderen fortælles kun meget lidt, mærkeligt nok. Derimod adskilligt om Faderen. Jeg véd, at i hvert Fald enkelte, der har kendt Malermester Hansen i Ribe i en senere Tid, synes, at den Skildring af ham, som Sønnen giver, er vel mørk; sandsynligt er det vel, at som Aarene gik, kom der mere Ro i Faderens Sind og dermed i Hjemmets Liv; muligt er det jo ogsaa, at det Drag imod Tungsind, som umiskendelig er over Emil Chr. Hansens Personlighed, skyldes ikke alene Paavirkninger udefra, men ogsaa et medfødt Anlæg, der gør ham særlig modtagelig for de mørke af Livets Indtryk, og gør, at han særlig bevarer dem i sit Minde.

Ligefra Emil Christian var saa stor, at han kunde gaa, tog Faderen ham med ud paa sine Ture paa Landet, baade Sommer og Vinter, i godt som i ondt Vejr. Tit gik det langt ud paa Natten, inden de kom hjem; og det kunde hænde, at Faderen fik saa meget at drikke, at de gik vild i Mørket. Paa en af disse Natteture hjem til Byen — Drengen var da kun 5 Aar — havde de, som de plejede, Trækvognen med, fyldt med Malerverer; midt paa Landevejen gik Vognen itu, og Faderen gik saa ind til Byen med saa mange Malerbøtter, han kunde bære, medens Drengen maatte sidde i den mørke Nat og passe paa Vognen, indtil Faderen kom tilbage. — Lignende mørke Oplevelser har præget sig ind i hans Sind, saa de træder stærkt frem i hans egne Optegnelser. Af og til sad Drengen til sene Aftentimer paa Værtshusene sammen med sin

Fader; Moderen havde paalagt ham ikke at vige fra hans Side.

Men Faderens Paavirkning havde ogsaa andre Sider. Han fortalte for Drengen paa deres mange Ture, og sikkert livfuldt og fængslende, mest om sine egne eventyrlige Rejser og Oplevelser i de fremmede Lande; og Omkvædet og Moralen i alle disse Fortællinger var stadig dette: „Mennesket kan al Ting, hvad det vil.“ Det har sikkert ogsaa givet Drengen et Mærke for Livet og udviklet den stærke Villie, der var Emil Chr. Hansen egen. — Og var Skyggesiderne i Hansens Barndomstid end stærke nok, der var ogsaa levende Indtryk, der gjorde sig dybt gældende i hans unge Sind. Under Trearskrigen var Faderen, der da var arbejdsløs, en Del af Tiden Spion for Olaf Rye; og paa saadanne Ture var Emil Christian som sædvanlig med og oplevede adskilligt.

Om hans første Skolegang er ikke meget at fortælle; han gik først i Pogeskole hos Madam Gundersen i Grønnegade, siden hos Madam Bjørn i Bispegade; derfra kom han i Borgerskolen. Intet af disse Steder synes han at have lært noget særligt; om Borgerskolen berettes der kun, at der lærte han af de andre Dreng at skulke fra Skole. Men helt anderledes blev det, da han kom i Betalingsskolen i Ribe, og da vel sagtens hans egen Udvikling var naaet videre — dér varede det ikke længe, før han blev Skolens flinkeste Elev og blev greben af „en umættelig Lyst og Begær efter Lærdom“. Nu mærkes de' første Tegn til den Villiestyrke, der var hans store Hjælp senere og overalt i Livet, i hans Bestræbelse for at lære noget, i hans Kamp for at komme frem, i hans Arbejde med de Op-gaver, Videnskab og Praxis stillede ham overfor. —

Det er sandsynligt, at han netop i Skolen gennem Samlivet med Kammeraterne og Indtrykket af deres Liv dobbelt stærkt følte Skyggerne i sit eget Hjem; der blev Forholdene ikke lysere, i den nærmeste Tid i hyert Fald ikke. Forældrene blev mere og mere fattige, samtidig med at Børneflokken voksede. Det gik nogenlunde om Sommeren; men om Vinteren var der Tider, hvor Drengen maatte gaa ud med Faderen til Affaldspladserne og søge efter Bly- og Tinstumper; ved Salget af dem kunde Faderen faa Penge til Middagsmaden, som der ellers ikke var Raad til at faa. Under dette Tryk, men dog stadig forrest i sin Klasse, avledes i det unge, og umodne Sind Villien til at holde ud og være blandt de første, der hvor det kom an paa ham; i øverste Klasse blev han endda brugt til at undervise de mindre flinke. Men hans Skyhed og hans Tungsind voksede ogsaa.

Hans Yndlingsfag i Skolen og udenfor var Naturhistorie. — Samtidig var han levende interesseret i at lære fremmede Sprog, saaledes fransk og spansk. Heri havde sikkert Faderens Rejseberetninger sin Andel. Ogsaa Faderens Eventyrlyst var ham i Blodet. Han var, som vel alle Drengene i den lille By, ivrigt med, naar der kom Beridere eller Skuespillere til Byen, og fik selv stor Lyst til at blive Skuespiller, en Lyst, der dog ikke førte længere end til Komedieopførelse sammen med andre af Byens Drengene. Hans egentlige Lyst var til Bogen; Skolen paaskønnede ham, han var i de sidste Aar af sin Skoletid ikke blot, som det er nævnt, Hjælpelærer for nogle af sine Kammerater, men Rektoren i Latinskolen har aabenbart haft nogen Interesse for Drengen, der blev hans Skriver og hjalp ham med Skolens Regnskaber. Rektoren vilde gerne have ham

i Latinskolen, og der er ikke Tvivl om, at dette ogsaa var Emil Christians stærke Ønske. Men det var ikke efter Faderens Planer; han ønskede, at Sønnen skulde blive Handelsmand — økonomiske Grunde var vel ogsaa medvirkende her. I hvert Fald blev Drengen, et halvt Aar før Konfirmationen og ikke fyldt 14 Aar, sat i Handelslære hos en Købmand Rudolphs.

Om denne sin Lærlingetid fortæller Emil Chr. Hansen selv, at den ikke blev en Forandring til det bedre for ham. Dels har han sikkert savnet sine Bøger, dels gik det ham som saa mange andre Lærlinge i ældre (og vel ogsaa nyere) Tider: de blev slet behandlet af de ældre i Boden eller paa Værkstedet. Han blev efterhaanden klar over, at han ikke egnede sig til at gaa Handelsvejen; men Forældrene holdt stærkt paa, at han skulde blive ved, det var en Skam at løbe af Lære. Saa forsøgte han gennem en Slægtning, der var Skipper, at komme til Søs; det mislykkedes ogsaa. — Hvor fortvivlet han saa følte sin Stilling, hvor tungt hans Sind var, ses af hans egen Fortælling om, hvorledes han, forpint af det hele, en Dag løb ud til Havet og svømmede ud med Tanke og Forsæt at drukne sig; men derude blev han dog greben af Rædsel og opbød sine sidste Kræfter for at naa i Land igen. — Endnu et halvt Aar derefter forblev han i sin Læreplads, saa gav Forældrene ham Lov til at forlade den og søge noget nyt. Det gjorde han, men forgæves; han forsøgte at komme paa et Apotek eller paa et Kontor, men fandt Dørene lukket, ingen vilde have med ham at gøre, følte han, og mange ansaa ham for et forrykt Menneske. Folk i Byen anførte ham, siger Kløcker, som et Eksempel til Skræk og Advarsel for Ungdommen.

Han slog sig saa paa Faderens Haandværk, som han før havde hjulpet Faderen med, og gav sig efter en flittig Læretid paa Vandring som Malersvend. Han dør den færende Svends Kaar. 11. April 1860 rejste han fra Ribe til Haderslev med 5 Rdl. i Lommen; gik senere Syd paa, og fægtede sig frem, som han bedst kunde og søgte Arbejde, hvor det var at faa. Mellem Rendsborg og Neumünster slutter han sig til en Ziggjernertrup, som gerne vilde have ham med paa en længere Tur, men han forlader den ret hurtigt igen, vender Kursen hjemefter og naa'r ved Vintertid Ribe igen.

Han havde ikke alene givet sig af med Malerhaandværket, men ogsaa forsøgt sig saa smaat i Kunsten, kopieret Malerier og tegnet og malet paa egen Haand efter Naturen. — Da det ved Vintertid ikke var til at faa Arbejde i Byen, gik han i Lag med at kopiere Maleren Jørgen Roeds store Billede af Golgathavejen, der var i Kathrine Kirke. Adjunkt Helms i Ribe syntes om Kopien, skrev et Stykke derom i et af Byens Blade; og Hansen følte sig bestyrket i sit Haab om endelig at finde sit Livskald i Kunsten. Han sender Billedet til København og rejser derover for at vise Professor Roed selv det. Men den Kritik, han der og andetsteds mødte, var ikke saa opmuntrende, som han havde ventet — han manglede al egentlig Skole og maatte begynde helt forfra med Tegning. Det knuste dog ikke hans Kunstnerdrømme helt; Billedet fik han solgt i Ribe til Enkepastorinde Bang, fra hvem det gik over til Pastor Moe's Eje og findes vistnok i dennes Familie. Og selv gav Hansen sig paa Farten rundt paa Sjælland for ved sit Haandværk at samle sig de Penge, han skulde bruge for at kunne tage fat paa

Kunstakademiet. Han skraber ogsaa en saadan lille Sum sammen og melder sig til Optagelsesprøve, men faar den store Skuffelse ikke at blive optaget.

Saa opgav han for altid sine Kunstnerdrømme; men lige til sin Død bevarede han og værnede han om en stærk og fin Kunstsans og havde smukke Samlinger af kunstnerisk Værdi.

I Stedet for det Maal, han ikke havde kunnet naa, vælger han nu straks med den Energi, der er ham ejendommelig, et nyt og for hans Anlæg egnet: Nu gælder det at tage Skolelærereksamen. Hertil skulde han ogsaa selv skaffe sig Midlerne; han slider i det, tegner, underviser, fører Regnskab en Tid for en Marskandiser; men det blev næppe nok til at leve af. — Pengesorger og den gamle Vandrelyst og Eventyrtrang, som han har arvet fra Faderen, mødes da i hans Sind paany og faar ham til en Dag at ville opgive det hele, vandre gennem Tyskland til Italien og der melde sig hos Garibaldi for at tage Del i dennes Frihedskamp. Det bliver dog, og sikkert til Bedste for alle, ikke til noget. Midt i sin urolige Sindsstemning har han, men egentlig uden nogen Tanke eller Haab, lagt Billet ind paa et Avertissement om Stillingen som Huslærer for Mejeriforpagterens og Godsforvalterens Børn paa Godset Holsteinborg. En skønne Dag faar han saa Besked om, at han kan faa denne Plads. — Han siger selv herom, at det var „som ved et Under fra Oven“; og der er ikke Tvivl om, at dette blev til en uvurderlig Hjælp og Lykke for ham og førte hans hidtil saa usikre Vej ind i den for ham gunstigste Retning, ind under rolige Forhold og mod et Arbejde, hvortil hans Evner og ogsaa hans Lyst var i sjælden Grad skikket.

Han kom ind under gode og rolige Hjemms Paa-

virkning; og han lærte, hvad der ikke mindst blev afgørende for ham, en Mand at kende, der blev ham i mange Henseender en god Hjælp, nemlig den senere Forsøgsleder og Konsulent *P. Nielsen* (Tystofte), der den Gang var Lærer i Nærheden af Holsteinborg, i Ørslev. Han hjælper bl. a. Hansen med Udviklingen af dennes livlige og store Sans for Naturen, underviser ham i Plantebestemmelse og Zoologi; Hansen forbereder sig med Iver, ved Siden af sin Skolegerning, til Skolelærereksamen og planlægger efter den at tage Studentereksamen. 1864 tager han en kort Tid ind til Blaagaards Seminarium i København og faar derfra sin Lærereksamen. Da Krigen imidlertid er brudt ud, melder han sig straks efter Eksamen som frivillig, men afvises som nærsynet. Han brugte allerede den Gang Brillen. Han rejser saa tilbage til Holsteinborg og passer sin Lærergerning der, stadig læsende videre, nu til Studentereksamen; dennes første Del fik han i 1865 og bestod den saavel som Lærereksamen før med meget fint Resultat.

Hans Plan var saa den at opgive sin Virksomhed som Huslærer og tage Bolig igen i København for der at samle sig til et grundigere Studium af Biologien, af Læren om Livet og dets Love. Nogle Penge havde han lagt op i sin Lærerstilling, den han nu havde haft i tre Aar; og han haabede at tjene mere ved Privatundervisning i Hovedstaden. Han slaar sig da ned her, i en beskeden Bolig, men som Ejer af to værdifulde Skatte, en Haandbogsamling saa stor og god, at andre med Forbavselse saa den og undredes over, at Hansen, rigtig nok ogsaa under store Afsavn paa anden Vis, havde kunnet skaffe sig den — og Naturaliesamlinger, han selv havde tilvejebragt. — Denne Tid

i København gik saa med travlt og dygtigt Arbejde; enhver Adspredelse undgik han, af Angst for baade at spille Tid og Penge. Af Hvile og Søvn undte han sig det mindst mulige — ja for lidt, maatte han senere sande; blev han søvrig ved sine Studier og Læsning, før han syntes, han havde Raad til at søge Hvile, jagede han Sønnen bort ved at lade koldt Vand løbe draabevis ned ad den nøgne Ryg. Det er sikkert uden nogen Overdrivelse, naar en anden af hans Lærlinge og Medarbejdere, H. Jessen-Hansen, siger om ham, at paa denne Maade tilegnede han sig en Kundskabsfylde, der langt overgik, hvad man ellers plejer at fordr af en vordende akademisk Borger.

Men, som det blev antydet, var Hansen i denne Tid for streng ved sig selv; og en Dag ramtes han af Sygdom, maatte standse baade sin Læsning og det Arbejde, der gav ham lidt Penge. Disse slap helt op, og tilsidst maatte han, da han var bleven nogenlunde rask igen, tage Stilling som Huslærer, denne Gang paa Fyn; og Studentereksamensplanerne blev foreløbig lagt hen.

I Stedet søgte han og fik ogsaa det Monradske Kursus til Videreuddannelse af Lærere; det var i 1866, og han tager saa til København igen for at deltage i dette Kursus, der holdes paa den polytekniske Lærestanstalt. Netop som det er begyndt, bliver han igen syg, faar Tyfus og ligger i 3—4 Maaneder; derved kommer han bagefter sine Kammerater, men da han bliver rask igen, tager han fat med sin sædvanlige Iver, indhenter de andre og slutter samtidig med dem Kursus i 1869 med en meget smuk Afgangsprøve.

— I dette Tidsrum begynder han som Forfatter — omend vist drevet mere dertil af Pengetrang end af nogen indre Trang; dels i Almanakker, dels i Uge-

blade og Tidsskrifter offentliggjorde han nogle Smaating af skønlitterær Art; nogle er anonyme, andre bærer Forfattermærket E. C. —

Efter Kursusafslutningen faar han Plads som Lærer i Naturhistorie (og Engelsk) ved Schneekloth's Latin- og Realskole i København og begynder at give Manduktion i Zoologi og Botanik for Eleverne ved Landbohøjskolen. 1871 faar han sidste Del af Studentereksamen og bestaar kort efter den filosofiske Prøve.

— Der er andre, der gennem lignende trykkende Kaar, dog næppe værre end Hansens, fører lignende Studieplaner eller Arbejdsplaner igennem, med stor og dygtig Energi, og uden væsentlig Hjælp udefra. Men for adskillige synes det at gaa saaledes, at de sætter for meget til paa Vejen af deres Sjæls Friskhed og Styrke under de baade legemlige og sjælelige Kampe, de maa igennem; saaledes at de, naar de er kommen til Maalet, i dette Tilfælde til Eksaminernes Afslutning og for Alvor skal begynde deres Arbejde i Livet, de da ikke er i Stand til at holde Fremgangslinien. ikke naa'r den Udfoldelse af deres Evner, som de før havde lovet. Men saadan gik det ikke Emil Chr. Hansen.

Nogen Sammenhæng har dette maaske dermed, at Emil Chr. Hansen øjensynlig ikke har naaet sin egentlige Modningstid særlig tidlig — saadan som det ellers ofte er Tilfældet. i hvert Fald for de store i Videnskabens Verden. Han er paa det Tidspunkt, vi er naaet til, omtrent 30 Aar gammel; hans Udviklingslinie er stadig stigende, saaledes at han med friske Kræfter staar beredt til at begynde sin Løbebane som selvstændig Forsker; men rigtignok med en bevæget, ja mørk Barndomstid og Ungdomstid bag ved sig, hvad de følgende Aar ogsaa kom til at bære Mærker af.

2.

Emil Chr. Hansens Interesser for Livet i Naturen var livlige og stærke. Hos *P. Nielsen*, den senere kendte Forsøgsleder, var de bleven skolede, og under sine Studieaar i København var han stærkt paavirket af den udmærkede Zoolog *I. C. Schiødte*, saaledes at hans Lyst til Zoologien egentlig var stærk. Plantelæren, ikke mindst den nyere Gren deraf, Plantefysiologien, der ikke nøjedes med at beskrive og systematisere Planterne, men søgte at forstaa Livsprocesserne i dem, havde dog ogsaa en stærkt dragende Magt. Midt under hans Vaklen mellem disse to Grene af Biologien faar han Opfordring fra Professor *Japetus Steenstrup* til at blive dennes Assistent ved Undersøgelserne af Tørvemoserne.

Dette Samarbejde fører ham til de første selvstændige Skridt i Forskningens Verden; men det varede ikke længe. En Uenighed i Tydningen af Mosefundene, hvorom Hansen skrev en lille Afhandling 1873, skilte dem. Hansen var endda tilbøjelig til at lægge en Følelse af Fjendskab ind i Steenstrups Forhold til ham — sikkert med Urette, men maaske et Udtryk for det, der i hans Sind var af Indesluttethed og Mistænksomhed, og som stærkt var næret i hans Barndomstid og til Dels ogsaa under Studieaarenes Vanskeligheder. Bruddet mellem Steenstrup og Hansen var i hvert Fald ikke dybere, end at det var paa Steenstrups Anbefaling, at Hansen kom ind paa Carlsberg og dér knyttedes til den Virksomhed, hvor hans store Evner naaede deres rette Udfoldelse. Forinden havde han styrket sin videnskabelige Stilling ved at besvare Universitetets Prisopgave (for 1874), der ønskede en Skildring af en Gruppe Svampe-Planter. I Forvejen havde Hansen

netop stor Interesse for de lavest staaende Organismer i Planteverdenen, og gennem to Aar samlede han nu Svampe og undersøgte deres Levevis. Han afleverede saa som Resultatet af sin Undersøgelse et Tekstbind, et Bind med 57 Blade Tegninger, til Dels farvelagte, 179 Glas med præparerede Svampe og 229 fortrinlige mikroskopiske Præparater — et Arbejde, hvis Bedømmelse fra Universitetets Side blev denne smukke: „Vi anser Afhandlingen som en paa utrætteligt og omsigtsfuldt Arbejde grundet Monografi, der er den første, som omfatter hele det fremsatte Spørgsmaal, og vi finder den smukke Besvarelse værdig til den udsatte Prisbelønning.“

Aaret efter, 1877, beskæftigede han sig med Undersøgelser over Gæringssvampene, og det følgende Aar var han fast knyttet til Carlsberg-Laboratoriet.

Carlsberg Bryggerierne i Valby ved København var allerede den Gang indenfor Bryggeriverdenen, hjemme og ude, en meget anset Virksomhed. De var oprettet 1847 af *J. C. Jacobsen*, hvis Fader havde haft en af de gamle Bryggergaarde i Byen. Selv var han meget stærkt interesseret i sit Fag og havde i Udlandet hentet sig mange nyttige Kundskaber deri, saaledes at han oprettede Bryggeriet i Valby væsentlig for Tilvirkning af det hidtil her i Landet ukendte Bajerskøl. Dette dannes ved en særlig Gæringsvirksomhed, den saakaldte Undergæring, der er længere og giver et Produkt med mere Alkohol end den Overgæring, hvorved man fremstiller Hvidtøl og andre saakaldte skattefrie Øl-sorter.

Fabrikkens Produkter blev meget efterspurgt, og

den voksede saa stærkt, at Jacobsen kunde bygge et særligt Bryggeri, Ny Carlsberg, til sin Søn Carl Jacobsen, ved Siden af det oprindelige Gl. Carlsberg. Hvad der kom op af Fremskridt paa Bryggerivæsenets Omraade i Udlandet, forstod Kaptajn Jacobsen, som han almindeligt kaldtes, at udnytte paa fortrinlig Maade ude i Valby. Især havde han et vaagent Øje for den Nytte, Naturvidenskaberne kunde gøre hans Virksomhed som Industrien i det hele; han var i denne Henseende stærkt præget af H. C. Ørsted.

I de samme Aar, da hans Bryggerier voksede saa stærkt frem, var det, at den store franske Kemiker *Louis Pasteurs* banebrydende Arbejder over Mikroorganismerne udførtes. De var først Studier over Gærings og Forraadnellers Natur, men fik jo efterhaanden en mægtig Betydning for mange andre Omraader, ikke mindst for Bekæmpelsen af smitsomme Sygdomme. Pasteur viste, hvorledes en Mængde Omdannelser af Stoffer i Naturen, de Omdannelser, som kaldes Gærings- og Forraadningsprocesser, skyldes Livsvirksomheden hos forskellige ganske smaa Væsener, Mikroorganismerne, særlig Gærsvampe og Bakterier, og som kun er synlige under Forstørrelsesglasset, Mikroskopet. Han paaviste, hvorledes disse Mikroorganismer findes i stor Mængde overalt, hvor Livet er, og bl. a. i Luftens Støv, især om Sommeren — og at det udelukkende er dem, der sætter Gæringer og Forraadnelser i Gang, ligesom det er dem, der giver Anledning til de mange smitsomme Sygdomme. Endvidere lærte han, hvorledes man kunde undgaa Gæring og Forraadelse i saadanne Stoffer, hvor man ikke ønsker dem, ved efter at have dræbt alle de i Forvejen tilstedeværende Mikrober, f. Eks. ved Opvarmning, da at holde Luften borte.

Pasteur havde vist, hvorledes Mennesket i visse Tilfælde gør sig Mikroorganismernes Virke nyttigt, saaledes naar der ved Gæring fremstilles Øl, Vin o. l. — og hvorledes man i andre Tilfælde kunde væbne sig mod deres skadelige Optræden, mod Forraadnelser og Sygdomme. I et Arbejde fra 1876 søgte han at vise, hvorledes man kunde undgaa adskillige af de Uheld, der hjemsøgte Bryggerierne, idet Ølgæringen af og til kunde give daarligt Øl, der smagte mindre godt og holdt sig for kort Tid. Pasteur mente nemlig, i god Overensstemmelse med hans tidligere Erfaringer fra lignende Omraader, at disse Uheld hidrørte fra Bakterier, der fra Luften kom ned i Gæren og forurenede de Gærsvampe, som denne bestod af — netop en af disse Mikroorganismer, som Pasteur havde givet Menneskene saa meget Kendskab til: et lille levende Væsen, kun bestaaende af en enkelt Celle, og saa lille, at i et Kilogram Gær vil der være saa mange, at de maa skrives med et femtencifret Tal. — Forurenedes denne Gær af Bakterier, der var endnu mindre Smaaplante, saa blev, efter Pasteurs Mening, Gæringen tit mislykket. Og det viste sig, at i en Del Tilfælde slog hans Opfattelse ogsaa til.

Brygger Jacobsen paa Carlsberg var, og med den allerstørste Ret, fyldt af Beundring overfor den store franske lærdes Arbejder; og han indførte nu hans rensende Metoder paa sin Fabrik — og gjorde paa dette, som paa saa mange andre Omraader, sit Carlsberg til et Mønsterbryggeri. Samme Aar oprettede han, som Udtryk for den Taknemlighed, han følte sig Naturforskningen skyldig, det store *Carlsberg-Fond*, hvorfra der i Aarenes Løb er flydt rundelige Understøttelser til Forskningens Arbejde indenfor alle Viden-

skabens Grene; og det var ogsaa det samme Aar, 1876, at han ved Siden af Bryggerierne i Valby grundede Carlsberg-Laboratoriet, hvor der skulde arbejdes videre ad de Veje, Pasteur havde aabnet for Kundskaben om en af Naturens hidtil mest hemmelighedsfulde Verdener.

Som nævnt foran var Emil Chr. Hansen i 1877 gaaet i Gang med Studier over Gæringsprocesserne, i Tilknytning til de Pasteur'ske Arbejder; og han studerede de Organismer, der findes i Øllet og Ølurten. Hans Studier udførtes paa Professor Pänums fysiologiske Laboratorium. Samtidig søgte den unge Brygger, Carl Jacobsen paa Ny Carlsberg, en sagkyndig Mand til stadig Kontrol med Øllet, der bryggedes, — og Steenstrup anbefalede til denne Stilling Hansen, der jo nu var inde i Sagen. 1. Juli 1877 begyndte han saa paa Ny Carlsbergs Laboratorium. Men kort efter blev Stillingen ledig som Forstander for det nyoprettede, rent videnskabelige Carlsberg Laboratoriums nye Afdeling, den fysiologiske, og den søgte Hansen. Han begyndte 1. Januar 1878 Arbejdet dér — ganske vist blev han først Forstander det næste Aar; men udmærkede Arbejdskaar fik han, dertil en Bolig paa Gl. Carlsberg tæt ved Laboratoriet.

Dermed begyndte et Arbejde, der skulde blive af stor Betydning ikke alene for Carlsberg og Bryggeriindustrien, men ogsaa for Naturforskningen i det hele. — Der kom et Samarbejde i Gang mellem E. Chr. Hansen og J. C. Jacobsen, der blev til stort Gavn for begge, men iøvrigt ikke synes at have bragt de to hver for sig betydelige og ejendommelige, men — og

det gælder maaske stærkest Hansen — noget stejle Mænd nærmere sammen i andet end deres Arbejde.

Hansen afsluttede først det Arbejde, han havde paa-begyndt forinden, over Organismerne i Øllet, som en Doktordisputats (1879). Allerede i denne Periode viste Jacobsen sin Interesse for Hansens Arbejder; denne ofrede det jo, her som altid, al sin Energi, Dag og Nat færdedes han i Laboratoriet, og Jacobsen kom tidlig og sildig — og var for Hansen saa besværlig med sin Iver, at denne en Dag maatte bede Jacobsen gaa sin Vej og lade ham i Ro. Kløcker fortæller, at Hansen straks bagefter tænkte sig, at dermed var han vel færdig derude — men Jacobsen glemte eller oversaa Sammenstødet. Ved Siden af sine andre betydelige Egenskaber havde han ogsaa den, at han forstod at omgive sig med og holde paa de rette Mænd; og det viste sig snart, at Emil Chr. Hansen var en saadan for Carlsberg.

Den følgende Række Aar var hans Opmærksomhed alene vendt mod Undersøgelsen af Gæren; og det viste sig nu for ham, at denne hidtil som en Samling af væsentlig ensartede Smaaavæsener kunde bestaa og ofte bestod af adskillige forskellige Arter og Underarter af Gærsvampe, — indbyrdes forskellige ikke saa meget i deres Ydre, den ene Celle, de bestaar af, ligner ofte den anden — men forskellige i deres Maade at formere sig paa, særlig ved den saakaldte Sporedannelse, hvor der under visse ydre Forhold dannes inden i Gærcellen fine smaa, fritliggende Celler, der, naar Moderorganismen dør, hver fortsætter Livet selvstændigt og frit. Ellers formeredes Gærsvampen almindelig ved Dannelse af en lille Udposning paa Cellerne. Sporedannelsens Forskellighed blev for Hansen

et vigtigt Kendetegn paa de forskellige Gærarter. Disse var ogsaa forskellige i deres Virkemaade; selvom deres Hovedarbejde var det at omdanne Sukker til Alkohol og Kulsyre (den almindelige Gæring), saa var der dog adskillig Forskel; nogle af dem gav godt Øl, andre daarligt, nogle Gærarter viste sig fuldstændig fordærvelige for Øllet.

Hermed havde han ikke alene ført Pasteurs Arbejder videre; men paa et enkelt Punkt, nemlig der hvor det gjaldt at finde Aarsagerne til Øllets Daarlighed, var de Resultater, Hansen naaede til, nye, ja næsten modsatte Pasteurs: denne mente, som det er nævnt, at Fejlen skyldtes Forurening ved Bakterier, Hansen derimod søgte den i selve den til Brygningen anvendte Gær, der var af uren Art, iblandet uheldige Gærarter eller Gærracer. Og for at faa fuldstændig Klarhed over dette, at Gær og Gær var ikke blot to Ting, men kunde være mange Ting, gav han sig til at lave *Rendyrkning* af Gærarterne, d. v. s. danne sig — i egnede Glas, i passende Næringsvædske — Kulturer, dyrkede Kolonier af Gærsvampe, der stammede ned fra en enkelt Celle, netop af den Art, han vilde undersøge. Med saadanne Renkulturer anstillede han saa Ølgæringer og fastslog paa den Maade de enkelte Arters forskellige Virkemaade.

I 1883 kom hans Synspunkter til at bestaa deres afgørende Prøve. Først blev Tuborg-Bryggeriet og derefter Carlsberg ramt af Uheld, som Pasteurs Metode: at holde Bakterierne borte fra Gæren, ikke kunde standse. Ølsorterne faldt stadig uheldigt ud, de smagte og lugtede ikke saa godt og holdt sig ikke saa længe som ellers. Emil Chr. Hansen opfordrede da Jacobsen til at forsøge en Ølgæring med hans rendyrkede Gær, af den bestemte Art, som Hansen var særlig sikker

paa. Men Jacobsens Beundring for Pasteur var saa stor, at han ikke kunde tro, at det var muligt for Hansen at naa videre end den store franske Mester — selv om han jo egentlig fulgte de Veje, denne havde aabnet. Først med Møje fik Hansen dog sat igennem, at den af ham fremstillede Renkultur, den rene Gær, der som nævnt nedstammer fra en enkelt, mikroskopisk lille Gærcele, blev brugt til Gæring af et Ølkar. Forsøget lykkedes; Øllet viste sig fuldt ud fortrinligt. Og det viste sig snart, at det var lykkedes for den danske Forsker at angive en sikker Metode til at rendyrke Mikroorganismer — saavel Bakterier som Gærsvampe — en Metode, der fik stor Anvendelse overalt, hvor man arbejder med disse Smaavæsener, ikke alene ved Gæringsprocesser som i Bryggerierne, men i Mejerier, ved Sygdommes Bekæmpelse og mange andre Steder.

Men det første praktiske Resultat var den store Vinding i Bryggeriindustrien — nu erkendte selv Jacobsen, at ved at bruge Hansens Rengær og af og til forny den ved Rendyrkning igen ud fra et enkelt Individ er Bryggeriet ganske anderledes end før, ja i højeste Grad Herre over Øllets Beskaffenhed, dets Styrke, dets Smag og Lugt, dets Holdbarhed — over det altid at føre et ensartet Produkt.

Da Jacobsen var klar over dette, viste han her det samme Storsind, som han saa ofte lagde for Dagen, som han havde vist ved Oprettelsen af Carlsberg-Fondet, ved Genopførelsen af det nedbrændte Frederiksborg Slot og Indretningen af det historiske Museum der: ved disse og ved mange andre Lejligheder viste han sin store Sans for sit Lands Vel, for Forskningen og Kunsten, ved til deres Fremme at bruge rundeligt

af den store Formue, hans Virksomhed gav ham. — Saaledes ogsaa nu. Emil Chr. Hansens Tanke var egentlig den, at Fordelen ved hans Opdagelse skulde komme Gl. Carlsberg alene til gode; men herom vilde Jacobsen ikke høre tale: hvad der udgik fra Carlsberg Laboratoriet maatte aldrig tjene privatøkonomiske Formaal, det skulde komme Videnskaben og den hele Verden til gode. Der blev derfor øjeblikkelig udsendt Meddelelse om Opdagelsen, og Metoden blev stillet til Raadighed for alle, der havde Interesse derfor. Jacobsens Storsyn saa ud over de Millioner, en Hemmeligholdelse af Metoden kunde have bragt hans egen Virksomhed.

1884 oprettede Hansen saa ude paa Laboratoriet i Valby et Kursus, hvortil Bryggere og Gæringsfysiologer kom fra mange Lande; dette Kursus fortsattes og bragte Kendskab til Hansens Rendyrkningsmetode og andre Arbejder ud til vide Kredse, baade i Videnskab og Praksis.

Men Modstand mødte de nye Metoder baade fra tysk og fransk Side; og der gik adskillige Aar, inden man rigtig vilde yde Emil Chr. Hansen den Anerkendelse, han umiskendelig fortjente som Louis Pasteurs ypperste Arvtager paa Gæringsfysiologiens Omraade. Dog fik han hurtig selve den store franske lærdes Anerkendelse, idet *Pasteur* selv indstillede ham til en fransk videnskabelig Ærespris. — Og efterhaanden overvandt Modstanden, først gennem Videnskabens Erkendelse af det rigtige i Hansens Synspunkter, nemlig at Gærarterne var mange og af højst forskellig Virke-maade, og at man kun var sikker paa sit Gæringsmateriale — enten det nu gjaldt Ølbrygning, Spiritus- eller Gærfabrikation eller andre lignende Virksomheder — om man brugte den rene Gær, der nedstammede

fra en enkelt Gærcele; og Modstanden overvandt først og fremmest ogsaa gennem det, at man i Praksis saa, hvilke Sejrvindinger det gav i Form af Sikkerhed og Fremskridt i Industriernes Arbejde. — Ogsaa for dansk Smørtilvirkning fik hans Metode Betydning, idet man der vandt store Fremskridt ved at bruge Rendyrkning ved Fremstilling af Syrevækkerne.

Hans Skrifter og Afhandlinger blev oversatte og kendte paa mange Sprog; og en rig Sum af Anerkendelse strømmede nu den Mand i Møde, hvis Barn-dom og Ungdom havde kunnet synes saa fattig og haabløs. I 1893 sluttede han den Forsøgsrække, som var knyttet til Videreførelsen af Rendyrkningsmetoderne, og som jo særlig havde haft den praktiske Betydning for Bryggeriindustrien Verden over. Ved den Lejlighed overrakte Carlsberg Fondets Direktion ham en Hædersgave paa 20,000 Kr.; et Par Gange senere fik han ligeledes rige Pengegaver, saavel fra Indland som fra Udland. Videnskabens Anerkendelse kom det, efter de første Modgangsaar, heller ikke til at mangle paa: 1891 blev han udnævnt til Professor; han var Medlem af videnskabelige Selskaber i København, Kristiania, Lund, Upsala, Prag, London og Berlin; kort før sin Død blev han Æresdoktor i Wien og Genève og var det allerede tidligere i Upsala.

1902 fejredes 25 Aarsdagen for hans Virksomhed ved Carlsberg. Med international Tilslutning blev der — af 63 Indbydere fra mange forskellige Lande — overrakt ham en Guldmedaille og en stor Pengesum. J. C. Jacobsens Søn, Direktør, Dr. Carl Jacobsen, overrakte ham Æresgaven og oplæste følgende Adresse fra de mange Givere:

„Det er i Dag 25 Aar siden at De, Hr. Professor,

begyndte Deres Forskning i Carlsberg Bryggerierne og Carlsberg Laboratoriets fysiologiske Afdeling. Deres Fortjenester er kendte og skattede ikke blot i Deres Fødeland, men langt ud over dets Grænser. Deres Arbejder har fremkaldt et mægtigt Fremskridt i Gæringsorganismernes Biologi, og Deres Lære om Anvendelsen af rendyrkede, planmæssigt udvalgte Gærracer og -arter i Gæringsindustrien har hidført overordentlig vigtige Reforme.

Vi Undertegnede er traadt sammen for i Dag at overrække Dem en Guldmedaille som Hædersgave og som Anerkendelse af Deres geniale og banebrydende Forskning i de forløbne 25 Aar.“

1889 havde han faaet Dannebrogordenens Ridderkors; da hans „Rengær“ i 1908 holdt 25 Aars Jubilæum, fik han — uden at være Dannebrogsmænd — Kommandørkorset.

Det blev foran nævnt, at omkring 1893 afsluttede han de videnskabelige Arbejder, der især havde direkte Betydning for Gæringsindustrierne, men ogsaa f. Eks. for Mejeribruget.

Derefter begyndte han en Række Undersøgelser, der ganske vist ogsaa har rig Berøring med praktiske Forhold, baade i Øl-, Gær-, Spiritus- og Eddikefabrikationen — men som først og fremmest sigter mod en dybere Erkendelse af visse Spørgsmaal, der nøje hænger sammen med de to store biologiske Grundspørgsmaal: om Udvikling og Arvelighed.

Det hørte til Emil Chr. Hansens Forskersinds Størhed og Rigdom, at han ikke blot havde Videnskabsmandens Trang til at trænge dybt ind i og ned i sit

særlige, begrænsede Felt; paa det var han den nøjagtige, altid flittige Iagttager og Gransker; men han havde ogsaa den store Forskers Trang til og Evne til at løfte sit Blik og sin Tanke fra det specielle Arbejdsfelt og ud imod den videre Synskreds, op mod Lovene bag Livet, Lovene, som gælder for det smaa som for det store.

Et Led i dette hans Arbejde ud mod en større Synskreds er ogsaa hans Eftersporing af Gæringsorganismers og Bakteriens Liv rundt om i Naturen. Han finder saaledes nogle af dem om Sommeren paa søde, saftige Frugter; med disse spises de saa af Fugle eller Insekter og gaar med disses Ekskrementer ned i Jorden, hvor de gemmer sig Vinteren igennem, for saa, naar Foraaret kommer, ved andre Insekters eller ved Vindens Hjælp igen at komme op paa Frugtbuske og Frugttræer. Omkring saadanne Steder, hvor disse trives, findes Gærsvampene særlig; men i Virkeligheden findes denne mikroskopiske Verden overalt, hvor Liv rører sig, og deres Rolle i Naturens Husholdning er uhyre vigtig; deres Opgave er det, som allerede *Pasteur* viste det, netop gennem de Gæringer og Forraadelsesprocesser, de volder, at bortskaffe alle døde Legemer, at lade Stofferne vende tilbage i Naturens Kredsløb, til Brug for det nye, frembrydende Liv.

Betydningsfulde og anerkendte var hans Arbejder, der vendte sig mod Spørgsmaalene: Udvikling og Arvelighed, Undersøgelser, der skulde baade teoretisk belyse, hvorledes de levende Væsener er afhængige af Omgivelserne, af de ydre Kaar, og kan tilpasse sig derefter — og dog er underkastede Arvelighedens bevarende Love. Han havde to Formaal her, dels og navnlig at belyse den Udviklingsteori, der skyldes

især *Darwin*; dels igennem det, at han haabede at ændre Organismernes Præg ved Forandringer i deres Levevis — og ændre dem paa arvelig Maade — vilde han opnaa at frembringe saadanne Gærarter, forskellige, udviklede fra de i Naturen givne og mulig bedre egnede til det praktiske Livs Formaal end dem, der allerede var til Stede.

Her som overalt i hans videnskabelige Arbejde mærkes den Styrke, der giver ham Plads blandt de førende i Videnskabens Hær: den, at han evner at stille sine Opgaver med den største Klarhed og gaar til Løsningen af dem med en Omhu og en videnskabelig Strenghed i Bedømmelsen af de fundne Resultater.

Han anstiller overfor disse Spørgsmaal lange, omhyggelige Forsøgsrækker, der tog megen Tid og meget personligt Arbejde. Han arbejdede naturligvis med sine sædvanlige Renkulturer; gennem talrige Generationer fulgte han saa Virkninger af de Ændringer, han frembragte; saa, hvorledes der af og til i en bestemt Række Slægtled af en Gær race pludselig fremstod et Individ af en anden Gær race; og saa, hvorledes i nogen Maade Ændringer saaledes frembragtes — fik nogle Gær celler til at formere sig stærkere end normalt, til at danne mere Alkohol eller mindre. I det hele kom han til den Antagelse, at det var muligt at opnaa en Ændring eller Omdannelse af Arten, af varig og arvelig Art. Hans Forsøg omtales og gengives i de fleste af nyere Værker, der behandler disse Arveligheds- og Udviklingsspørgsmaal — og svarer til det Standpunkt, hvorpaa mange blandt moderne Biologer staar, nemlig at ydre Kaar i særlige og enkelte Tilfælde kan virke ændrende ind paa Artens indre Præg og omforme dette, saa nye Racer kan opstaa.

Det er betegnende for de Resultater, Hansen kom til, hvorledes hans Stilling overfor selve det mærkelige Udviklingsproblem var og efterhaanden blev. Oprindelig var han en ivrig Tilhænger af *Darwin's Lære*; men et af sine sidste Aar udtalte han til en af sine Elever og Medarbejdere, *H. Jessen-Hansen*¹, at i Grunden maatte man sige, at om Arternes Oprindelse vidste man intet, og jo længere man søgte at trænge ind deri, desto mere gaadefuldt blev det. — Jeg kan ikke lade være med at sammenligne denne Udtalelse af den dybt kyndige og erfarne Forsker, en Udtalelse, der vidner netop om den store Forskers Evne til at se sin Erkendelses Begrænsning — med et Par andre, adskilligt senere og nye, fra et Par af de mest afgjort førende paa disse Omraader. Det vil ses, i hvilken Grad Hansen var naaet til et Standpunkt, der staar den nyeste Forskning paa dette Omraade overmaade nær. Amerikaneren, Professor *Henry Fairfield Osborn* skriver i sin store Bog „Origin and evolution of life“ (1918): „I Modsætning til den Enighed, der er om *Loven* om Udviklingen, staar den store Uenighed om *Aarsagerne* til Udviklingen. I Virkeligheden er Aarsagerne til Udviklingen ligesaa hemmelighedsfulde, som *Loven* om Udviklingen er sikker . . . Vi kender ikke de indre Aarsager, for ingen af de Forklaringer, der efterhaanden er givne i Løbet af de sidste hundrede Aar, tilfredsstiller Kravene for Jagttagelse, for Forsøg og for Tanke.“ Og vor egen Landsmand, Professor *Wilhelm Johannsen*, skriver (i en Artikel „Naturens Verden“, Juli 1919): „— — og vi indrømmer da, at

¹ Jessen-Hansen har i *Danskeren* 1892—93 og i *Højskolebladet* 1909 givet Skildringer af E. Chr. Hansen.

vort Haab om at vinde klar Forstaaelse af, hvorledes Arternes Udvikling kan være gaaet for sig gennem Tiderne, er langt svagere funderet, end man i Darwinismens Glansperiode kunde mene.“

3.

Endnu er tilbage at forsøge at give et Billede af den Personlighed, der var bag det Arbejde, som foran er skildret — forsaavidt denne Personlighed da ikke fremtræder klart nok gennem netop det paa een Gang flittige og stort anlagte Arbejde, der var Emil Christian Hansens.

Indtrykkene, hans ret glædeløse Barndom og hans saare trange Ungdomsaar havde efterladt i hans Sind, maatte være mørke; og kom dertil, at der sikkert var i ham Anlæg til et tungt Sind, vil man kunne forstaa, at det første Indtryk af Professor Hansen, som fremmede modtog, var af en alvorlig, tung, ja nærmest barsk og utilnærmelig Natur. Ja, han lagde ligefrem Vægt paa — dog ikke i de allersidste Aar — at vise sig fra den barske Side, idet han mente, at det at være ubehagelig uvilkaarlig indgød andre Respekt; Folk blev bange for en.

Kløcker siger, at i de fleste af Livets Forhold mærkede man Videnskabsmanden i ham, i hvert Fald som en Skal om hans egentlige Væsen. — Nu, alene i hans Interesser og Syssel var der andet end Videnskabsmandens; han var ikke og blev aldrig snævert begrænset til sit faglige Arbejde, saa dygtig han end var deri. Hans Ungdomskærlighed til Kunsten opgav han for saa vidt aldrig, som han lige til det sidste var en ivrig Kender og Dyrker af Kunst og Kunsthistorie.

Han havde altid holdt meget af Bøger og ofrede meget paa disse; et stort Bibliotek ejede han, mest af naturvidenskabelig Art, men dernæst var det kunsthistoriske Værker, det rummede. Betydelige Samlinger af Kunstværker ejede han ogsaa, af Raderinger, Kobberstik o. l. — Han sad ogsaa inde med en indgaaende historisk Viden.

Men der var ogsaa andet bag den alvorlige og noget barske Videnskabsmands Ydre. Ja, der var det, som nogle maaske vilde finde et lille Skær af latterligt ved, men som er forstaaeligt for dem, der erindrer de Kampe og den Modstand, hans Løbebane havde været fyldt af: han var næsten barnlig forfængelig og glad ved hver af de mange Æresbevisninger, han modtog, glædede sig ved hver Anerkendelse, der blev ham til Del.

Endnu stærkere mærkedes det rent menneskelige hos Emil Chr. Hansen dog af dem, han paa en eller anden Maade kom til at faa et nærmere Forhold til. De lærte det gode i ham for Alvor at kende. Hans Medarbejdere, Elever og Venner traf i den af sit Arbejde saa optagne Mand den, der næsten altid havde Tid tilovers for dem. — Mindet om hans egen triste Ungdom gjorde, at han endda ofte i rundelig Grad hjalp mange unge, der trængte til Hjælp til deres Uddannelse; og han brugte af sin Tid og sine Penge ikke lidt til at gaa rundt og opsøge og hjælpe ensomme gamle og fattige. Særheder havde han i adskillige Retninger, ogsaa den, at ingen maatte vide, hvor velhavende han var — han havde anbragt sine Midler forskellige Steder for at skjule, hvor store de var. Men det var ikke af Gerrighed; for det var betydelige Summer, hans Hjælp til andre aarlig kostede

ham. — Sin Formue testamenterede han delvis til et Fond, hvis Renter skal bruges til Belønning for fremragende biologiske Arbejder; ogsaa fik fattige i Ribe og i Valby Legater deraf.

Mange var de gamle og ensomme, der savnede hans Besøg, da han var død, fortæller Jessen-Hansen. Det var ogsaa betegnende for Hansens Karakter, at medens det tit gik saadan — hvad adskillige har erfaret! — at de voksne, der søgte ham, kunde blive bange for ham og føle ham meget utilgængelig — saa var Børn aldrig bange for ham, tværtimod, han var en stor Børneven, som kendte en Mængde af Børnene i Valby; og af og til indbød han dem hjem til sig og trakterede paa dem. — Mindet om hans egen Barndom gav ham maaske en egen Erfaring om, hvorledes i hvert Fald Barnehjertet trænger til hver Solstraale, der kan falde paa det. —

Emil Chr. Hansen var en dansk Mand; et Grænsebarn i sin Fødsel og sine Barndomsoplevelser. En Professor i Prag siger i en Levnedsskildring af ham: „Dr. Hansen er Danmarks trofaste Søn. Som Patriot i Ordets ædleste Betydning hænger han med alle sine Hjertefibre ved sit havomkransede Fædreland, hvis Historie han ærer højt og som han føler sig skyldig overfor med alle sine Kræfter.“

Karakteristisk er ogsaa den Udtalelse af Hansen selv i Forordet til en tysk Udgave af et af hans Værker, hvori han siger, at en væsentlig Drivfjeder for ham ved dette Arbejde, som altid, har været „at vise det store Udland, at vor lille Nation, trods alle politiske Nederlag, dog er i Stand til at udvikle en selvstændig Forskning.“

Videnskabens store Bygning er international; men

den enkelte Forsker er i det Værk, hvormed han bidrager til denne Bygning, baaret af sit Folks selvstændige og særegne Præg.

I 1880 var Emil Chr. Hansen i Holsteinborg Kirke bleven viet til Frk. Mathilde Melchior, der tidligere havde været Oldfrue paa Gl. Carlsberg. — I deres Ægteskab fødtes en Søn.

I 1909 bliver hun alvorlig syg, kort før de skal tage paa Landet og holde Ferie sammen. Til Sorgen kommer en Tunghørhed, der ret snart gør ham døv. Han bestemmer sig da til, maaske mest for at overvinde sin Nedtrykthed, at tage ud til Hornbæk i nogen Tid. Men saasnart han kom herud, blev han alvorlig syg, og dør, alene og i fremmede Omgivelser, d. 27. August.

En Maaned efter er ogsaa hans Hustru død.

De begravedes begge paa Vestre Kirkegaard i Valby, nær den Arbejdsplads, hvor han havde vundet sine Sejre, nær deres Hjem og paa et Sted, hvortil han ofte var gaaet for at søge Hvile, og hvor han havde glædet sig som den ægte Naturelsker, han var, over Skønheden, der var over denne smukke Kirkegaards Natur, over Skønheden, der var i det store som ogsaa i det allermindste smaa, det hvis Kender han fremfor nogen var her i vort Land.
